

14. Рішення Конституційного Суду України № 19-рп/2011 від 14 грудня 2011 року (справа про оскарження бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо заяв про злочини) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v019p710-11> (дата звернення 10.09.2019)

15. Постанова Верховного Суду України від 23.05.2017 у справі № 800/541/16 URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/67487430> (дата звернення 10.09.2019)

Юрійчук Ілля Васильович

аспірант кафедри публічного права

юридичного факультету

Чернівецького національного університету

імені Юрія Федьковича

(м. Чернівці, Україна)

Науковий керівник: *доктор юридичних наук, професор,*

професор кафедри публічного права,

заслужений юрист України, декан юридичного факультету

Чернівецького національного університету

імені Юрія Федьковича П. С. Пацурківський

ПРИНЦИП «НАЛЕЖНОЇ ПРАВОВОЇ ПРОЦЕДУРИ»

У ПРАКТИЦІ КАСАЦІЙНОГО АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Належна правова процедура є важливою, хоча і часом невловимою, концепцією в системах загального права. Вона має в собі як змістові, так і процесуальні елементи, але, по суті, це справедливий захист особи від протиправної діяльності держави (як в адміністративному, так і в судовому порядку).

Прийняття нової редакції Кодексу адміністративного судочинства України, проведення судової реформи, в результаті якої було оновлено Верховний Суд, як зазначає доктор юридичних наук, суддя Касаційного адміністративного суду Мирослава Білак, дозволило Касаційному адміністративному суду як «Суду права» активно впроваджувати в свою практику принцип верховенства права з урахуванням судової практики Європейського суду з прав людини та Конституційного Суду України, що дає змогу формувати судову доктрину щодо захисту прав людини у відносинах з органами публічної влади. Так, нещодавно у постанові Верховного Суду від 25 липня 2019 року у справі № 826/13000/18 закладено доктрину «правова процедура» (від англ. fair procedure), яка у праві англосаксонських країн є складовою принципу верховенства права і передбачає правові вимоги до державних правових актів, що стосуються будь-якої галузі права [1].

У західній правовій літературі належну правову процедуру (від англ. — due process of law) розуміють як застосування права органами правосуддя (судами) відповідно до встановлених і санкціонованих державою юридичних принципів і процедур для гарантування і захисту конституційних та індивідуальних прав людини і громадянина, у тому числі й юридичної особи. Слід мати на увазі, як вважає С. Головатий, що під правом у західній юриспруденції розуміють не тільки писані норми позитивного законодавства, а й неписані норми та принципи, які визнаються судами всіх рівнів та закріплюються судовою практикою [2, с. 532-545].

Концепція належної судової процедури походить з Англії, де від самого початку виникнення вона сприймалася англійськими суддями як еквівалент природного права. Уперше вона була викладена у Великій хартії вольностей (Magna Charta Libertatum) 1215 р. — конституційному договорі, який король Англії Джон уклав з привілейованими баронами та представниками церкви. У цьому документі вперше в історії людства закріплювалися конституційні права та свободи, а також їх юридичні гарантії. Приміром,

у ст. 39 цього документа зазначалося: «Жодна вільна людина не буде заарештована та кинута у в'язницю, вигнана та страчена, не буде засуджена інакше як законним судом рівних йому та на основі права країни» [3, с. 12].

Основою європейського стандарту концепції природної справедливості (процесуальної належної правової процедури) є право на справедливий судовий розгляд, що передбачено п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. проголошується, що кожна людина при визначенні її громадянських прав та обов'язків або при висуненні проти неї будь-якого кримінального обвинувачення має право на справедливий і відкритий розгляд упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, створеним згідно із законом [4]. Судове рішення проголошується публічно, але преса і публіка можуть не допускатися в зал засідань протягом усього судового розгляду або якоїсь його частини в інтересах збереження моралі, громадського порядку або національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають інтереси неповнолітніх або захист приватного життя сторін чи в разі крайньої необхідності, якщо, на думку суду, в особливих випадках публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя.

Логічним практичним наслідком реалізації конституційних вимог до держави, її органів та посадових осіб, які мають діяти щодо фізичної та юридичної особи виключно на правових підставах та згідно з правом, а також у відповідній правовій формі для належної гарантії та захисту її прав, є еволюція судової гілки влади, перетворення судів на органи судової влади. Адже у тих країнах, де концепція належної правової процедури має практичне значення, суд стає єдиним місцем остаточної перевірки правильності дотримання таких процедур та останнім арбітром у конкретній справі для вирішення спору між державою та індивідом. Тому, у вузькому сенсі, цій концепції відповідає частина процесуального права країни, яка забезпечує реалізацію та захист прав індивіда.

Конституційні положення, які гарантують процесуальні права особи при позбавленні її права на життя, свободу та власність, входять до концепції процесуальної належної правової процедури [3, с. 14]. Конституція України гарантує, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом, і забезпечує кожному право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (ст. 55 Конституції України). В інших статтях Основного Закону міститься широкий перелік прав особи у кримінальному процесі (ст.ст. 29, 59, 61, 62, 63 Конституції України) [5].

В умовах існування української демократичної держави «правова процедура» насамперед важлива для осіб, які прагнуть відчувати відповідальність за ухвалені державою рішення і мати впевненість у тому, що органи влади будуть дотримуватися принципу верховенства права, та очікують справедливого ставлення до людини, поваги до її гідності з боку держави.

У постанові Верховного Суду від 25 липня 2019 року у справі № 826/13000/18 зазначено, що правова процедура (fair procedure— справедлива процедура) є складовою принципу законності та принципу верховенства права і передбачає правові вимоги до належного прийняття актів органами публічної влади. Правова процедура встановлює чітку послідовність дій проведення такої перевірки із зазначенням способів та методів її здійснення, підстав, порядку, форми та строків такої діяльності.

Правова процедура встановлює межі вчинення повноважень органом публічної влади і, в разі її неналежного дотримання, дає підстави для оскарження таких дій особою, чий інтереси вона зачіпає, до суду.

Верховний Суд у цій постанові також вказав, що встановлена правова процедура як складова принципу законності та принципу верховенства права є важливою гарантією

недопущення зловживання з боку органів публічної влади під час прийняття рішень та вчинення дій, які повинні забезпечувати справедливе ставлення до особи [1].

Важливі процедурні рішення, як правило, апелюють до самої природи влади чи її органів. Певний орган влади лише тоді має змогу наставляти свою владу громадянам, коли вони вірять, що влада спрямовує свою діяльність на досягнення важливих соціальних цілей, тобто вона повинна мати громадське раціональне визнання. Останнє можливо тоді, коли буде дотримано «правової процедури» в діях органів публічної влади чи суб'єктів владних повноважень, та гарантуватиметься справедливе ставлення до неї, захист її законних інтересів, що загалом становить сутність легітимності дій влади та забезпечує довіру (public trust) до неї.

Касаційний адміністративний суд, запроваджуючи доктрину «правова процедура», виходив із сутності правової процедури, яка наповнює зміст діяльності суб'єктів владних повноважень, визначає принципи та правила здійснення ними дискреційних повноважень, встановлює обмеження щодо них і запобігає їхньому свавільному застосуванню, пояснює необхідність їх застосування та дотримання в сенсі справедливого ставлення до особи [1].

Таким чином, можемо констатувати необхідність ґрунтовного теоретико-правового дослідження вказаної категорії, формулювання загальних вимог та принципів юридичної процедури для характеристики її «належності», а також виокремлення специфічних критеріїв належної правової процедури в окремих сферах юридично значимої діяльності, та в сфері адміністративного судочинства, зокрема.

Використані матеріали:

1. Білак М. Запровадження європейської доктрини «правова процедура» (fair procedure) у практиці Касаційного адміністративного суду. *Юридичний портал Протокол*. URL: [https://protocol.ua/ua/zaprovadgenyua_evropeyskoi_doktrini_pravova_protsedura_\(fair_procedure\)_u_praktitsi_kasatsiynogo_administrativnogo_sudu/](https://protocol.ua/ua/zaprovadgenyua_evropeyskoi_doktrini_pravova_protsedura_(fair_procedure)_u_praktitsi_kasatsiynogo_administrativnogo_sudu/)
2. Головатий С. Верховенство права: монографія: у 3 кн. К. : Фенікс, 2006. 1747 с. Книга 1: Верховенство права: від ідеї до доктрини. С. 61–624.
3. Городовенко В. В. Належна правова процедура як загальновизнаний стандарт функціонування судової влади. *Адвокат*. 2012. № 5. С. 12–17.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13. С. 270–302.
5. Конституція України: Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України*: офіц. веб-портал. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

Явор Ольга Анатоліївна
доктор юридичних наук,
професор кафедри цивільного права № 2
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
(м. Харків, Україна)

ВИЗНАННЯ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ НЕДІЙСНИМ ЗА РІШЕННЯМ СУДУ У РАЗІ ЙОГО ФІКТИВНОСТІ

Відповідно до статей 92, 93 Сімейного кодексу України особами, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також подружжям може бути укладено шлюбний договір, яким регулюються майнові відносини між подружжям, визначаються їхні майнові права та обов'язки, а також можуть бути визначені майнові права та обов'язки подружжя як